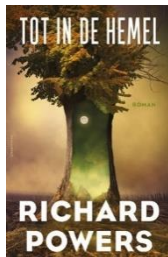

Verantwoording bronnen en aangehaalde literatuur van Jos van der Lans, *De marktwerking voorbij. Samenlevingsopbouw in de 21^e eeuw.*
Uitgave Movisie/Tijdschrift voor sociale vraagstukken
Participatielezing, 31 januari 2020

Meer informatie over [Nico de Boer](#) in het Biografisch Portaal Sociaal Werk.

----- 1 -----

Patricia Westerford speelt een hoofdrol in de Pulitzer-prijswinnende roman van Richard Powers (2019), *Tot in de hemel*. Uitgave Atlas Contact. De oorspronkelijke Engelse editie heet *The overstory*, en verscheen in januari 2018 bij de uitgever WW Norton & Company. In de Groene Amsterdammer (9 oktober 2018) werd het boek besproken door Joost de Vries: '[De takken geselen](#)'.

----- 2 -----

Van [Suzanne Simard](#), hoogleraar boscologie aan de University of British Columbia, zijn op het internet meerdere filmpjes te zien. Een meer dan 1,2 miljoen keer bekeken Ted-talk van haar is te bekijken op YouTube: [How trees talk to each other](#). In een andere korte [animatie](#) van vijf minuten legt ze de geheime taal van bomen uit.

How trees talk to each other | Suzanne Simard

1.214.847 weergaven • 30 aug. 2016

26K

527

DELEN

OPSLAAN

----- 3 -----

Het essay 'De achterkant van de moderne onafhankelijkheid - Individualisering en systeemloosheid' verscheen in juni/juli 1987 als themanummer in het *Tijdschrift voor de Sociale Sector*, jrg 41, nr. 6/7, pp. 3-21. Het essay wordt als volgt geïntroduceerd: 'Arbeid, gezin, buurt, religie, het is allemaal niet meer wat het geweest is. Maar wat is er voor de afgebrokkelde sociale systemen in de plaats gekomen? Wie blijven er overeind in het moordende tempo van de individualisering? En vooral: wie niet? Een essay over de achterkant van de individualisering en de opkomst van de systeemlozen.'

----- 4 -----

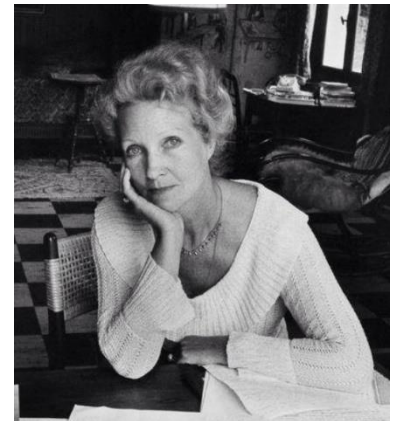
Hier de omschrijving van de in deze paragraaf aangehaalde titels. Achter in het boekje staat een tamelijk volledige bibliografie. Zie voor een compleet overzicht de [rubriek boeken](#) op de website: www.josvdlans.nl.

- 1994 [Naar een modern paternalisme. Over de noodzaak van sociaal beleid](#). (Met Paul Kuypers) De Balie, Witte Boorden reeks.
- 1995 [De onzichtbare samenleving. Beschouwingen over publieke moraal](#). NIZW, Utrecht.
- 2005 [KONING BURGER. Nederland als zelfbedieningszaak](#). Uitgeverij Augustus.
- 2008 [ONTREGELLEN. De herovering van de werkvloer](#). Uitgeverij Augustus.
- 2010 [EROP AF! De nieuwe start van het sociaal werk](#). Uitgeverij Augustus.
- 2011 [Burgerkracht. De toekomst van het sociaal werk in Nederland](#). (Met Nico de Boer) Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling.
- 2013 [Sociaal doe-het-zelven De idealen en de politieke praktijk](#). (Met Pieter Hilhorst) AtlasContact.
- 2014 [Decentraal. De stad als sociaal laboratorium](#). (Met Nico de Boer) Atlas Contact.

----- 5 -----

De cijfers over personeelstekorten en miljoeninvesteringen zijn afkomstig uit krantenberichten van de afgelopen maanden. Voordat de coronapandemie toesloeg trof je vrijwel elke dag wel een bericht aan waarin crisisachtige taferelen werden beschreven.

De zinnen: ‘Stond de leraar uit de HAVO-VWO-bovenbouw in 1982 nog op plaats 17, inmiddels vinden we hem terug op plaats 43. De leerkracht op de basisschool is in dezelfde periode geduikeld van plek 42 naar plaats nummer 69.’ zijn gebaseerd op een document van de hand van prof. dr. Arno Korsten, [De Top-100 op de beroepsprestigeschaal](#), van 28 mei 2017.

Het verschijnsel dat de status van een beroep daalt als er meer vrouwen in stromen, terwijl omgekeerd de status van een beroep juist stijgt als er meer mannen toetreden staat bekend als de Wet van Sullerot. De Franse econome en feminist Evelyne Sullerot (zie foto rechts) formuleerde deze wetmatigheid in 1968. In welke mate de Wet nu nog op gaat is regelmatig onderwerp van debat. Zie bijvoorbeeld dit artikel van Dorien Pels in Trouw (6 november 2007): [‘Meer vrouwen, minder aanzien?’](#).

----- 6 -----

Herman Tjeenk Willink (2018, 11^e druk 2019), *Groter denken, kleiner doen. Een oproep*. Uitgeverij Prometheus.

Een neutrale omschrijving van [New Public Management](#) is te vinden op de site [rijkerverantwoorden.nl](#) van de hand van Joost Vos (publicatiedatum: 18 juni 2017).

‘Meer dan in de ons omringende landen worden professionals geconfronteerd met agressie, intimidatie, pesterijen of ongewenste seksuele aandacht van buitenstaanders. Dit is het sterkst in de sector zorg en welzijn.’ Zie daarvoor het recente WRR-rapport [Het betere werk. De nieuwe maatschappelijke opdracht](#) dat op 15 januari 2020 werd gepresenteerd. Op p 113 van het rapport wordt geconstateerd dat de agressie op het werk in Nederland hoger is dan de ons omringende landen. Dat betreft verbaal geweld van collega’s, maar vaker door buitenstaanders. Citaat: ‘Vaker dan collega’s of leidinggevenden zijn het cliënten, klanten, passagiers die agressie tonen: een kwart van de werknemers ervaart van hen intimidatie, pesterijen of ongewenste seksuele aandacht. Dit is het sterkst in de sector zorg en welzijn, zoals we ook zien in het nieuws.’

----- 7 -----

Voor een illustratief journalistiek overzicht van de jaren vijftig als een arena 'waarin nieuwe beleidselites zich probeerden te ontworstelen aan de verstikkende verzuilde kaders', zie: Ton Crijnen, '[De jaren vijftig](#)', in: *Trouw*, 5 februari 2005.

De geschiedenis van samenlevingsopbouw is sinds kort uitgebreid gedocumenteerd in [Canon samenlevingsopbouw](#), die op de dag van de Participatielezing 2020 online is gegaan.

De eerste periode, die loopt van de oprichting van het ministerie van Maatschappelijk Werk in 1952 tot diep in de jaren zeventig, wordt beschreven in de vensters (van de hand van Henk Krijnen):

[1953 – Gradus Hendriks – architect van de samenlevingsopbouw](#)
[1960 – Jo Boer – Grande dame van het Nederlandse opbouwwerk](#)

Het citaat van Marga Klompé is overgenomen uit het venster [1953 – Gradus Hendriks](#).

Het bekende citaat van J.A.A. van Doorn 'baas in eigen huis, en het huis ten laste van de gemeenschap' staat te lezen in het hoofdstuk 'De verzorgingsmaatschappij in de praktijk', in een bundel uit 1978 die hij samen met C.J.M. (Kees) Schuyt redigeerde: *De stagnerende verzorgingsstaat*, uitgeverij Boom Meppel, p. 29.

----- 8 -----

Zie voor de cijfers over de groei van de collectieve sector tussen 1960 en 1985 de SCP-achtergrondstudie van Bob Kuhry en Ab van der Totte, [De vierde sector](#), december 2002.

Het voorbeeld van de vrijwillige voogden die in een periode van twaalf jaar nagenoeg uit de kindbescherming worden verdreven, is ontleend aan: Nelleke Bakker, Jan Noordman & Marjoke Rietveld-van Wingerden (2006), *Vijf eeuwen opvoeden in Nederland. Idee & praktijk 1500-2000*, Assen: Van Gorcum, p. 411.

H. J. A. Hofland (1972), *Tegels lichten. Of ware verhalen over de autoriteiten in het land van de voldongen feiten*. Uitgeverij Contact.

----- 9 -----

Van Doorn gebruikt de term expertocratie in zijn bijdragen aan de met Cees Schuyt geredigeerde bundel uit 1978: *De stagnerende verzorgingsstaat*, uitgeverij Boom Meppel (zie ook paragraaf 7).

Nico de Boer beschrijft (samen met J.W. Duyvendak) in 2004 deze institutionele logica voor het eerst in een studie voor de WRR over [Welzijn: een verweesde sector](#).

Kijk voor de ik-aanspreekvorm bijvoorbeeld eens op de [site van wooncorporatie Ymere](#).

Over de huidige positie van opbouwwerkers is veel te vinden in de laatste tien vensters van de [Canon samenlevingsopbouw](#).

Op YouTube is een klein maar illustratief interview uit 1984 met minister Elco Brinkman te vinden waarin hij op basis van een CDA-rapport *Van Verzorgingsstaat naar Verzorgingsmaatschappij* zijn opvattingen ontvouwt over de zorgzame samenleving. Klik [hier](#) voor de video.

Het coalitieakkoord van de regering Balkenende-IV in 2007 gevormd door CDA, PvdA en ChristenUnie had als titel: [Samen leven samen werken](#).

Een voorbeeld van het verwarrende karakter van het normen-en-waarden-debat kan je nalezen in het verslag van Raymond van den Boogaard in het *NRC* van 19 december 2002: '[Vooraf vaagheid in debat normen en waarden](#)'.

De troonrede van 2013 van Koning Willem Alexander met daarin het pleidooi voor de participatiesamenleving kun je [hier](#) nalezen.

'Hoogleraar Tine de Moor heeft in haar oratie in 2013 over de *Homo Coöperans* laten zien dat er de afgelopen decennia onder de oppervlakte van onze publieke sector iets bijzonders aan het groeien is.' Zie: Tine de Moor, [Homo Coöperans. Instituten voor collectieve actie en de solidaire samenleving](#). Oratie, 30 augustus 2013, Universiteit Utrecht.

'Naar die veerkrachtige beweging en de behoefte aan samenwerking die eruit spreek verwijst ook de term *burgerkracht*. De term die Nico de Boer in 2011 verzon als titel boven ons essay voor de Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling over de toekomst van het sociaal werk in Nederland.' Zie: Nico de Boer en Jos van der Lans (2011), [Burgerkracht. De toekomst van het sociaal werk in Nederland](#). Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling.

Kim Putters (2019), *Veenbrand. Smeulende kwesties in de welvarende samenleving*. Uitgeverij Prometheus.

Rutger Bregman (2019), *De meeste mensen deugen. Een nieuwe geschiedenis van de mens*. De Correspondent.

Commissie Toekomst zorg thuiswonende ouderen, [Oud en zelfstandig in 2030](#). Advies over wat er nodig is om de zorg voor thuiswonenden ouderen ook in de toekomst op peil te houden. Rapport verscheen 15 januari 2020.

Sander van Walsum tekende in *de Volkskrant* van 17 januari 2020 het verhaal op van Jan Ruyten, initiator van de Thuishuizen: '[Bouwen voor ouderen is niet sexy genoeg: 'Gemeenten pronken liever met fraaie kantoren''](#) Meer informatie over de Thuishuizen op de website: www.thuishuis.org.

Voorbeelden van sociale innovaties:

- [Thomashuizen](#)

- [Eigen Kracht conferenties](#)
- [JIM – Jouw Ingebrachte Mentor](#)
- [Buurtbemiddeling](#)

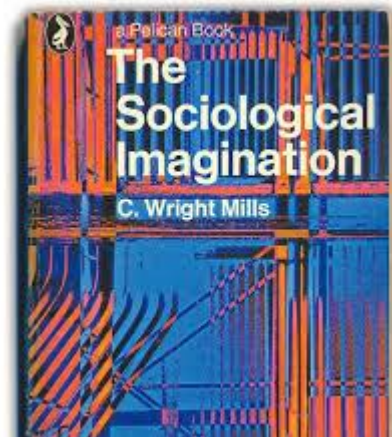
Over Buurtzorg en Jos de Blok is inmiddels zoveel geschreven dat een verwijzing eigenlijk overbodig is. In elk boek dat enigszins verhaal doet over vernieuwing en ontbureaucratisering figureert de voorman van Buurtzorg. Ook Rutger Bregman liet zich door hem inspireren. Lees [hier](#) in *De Correspondent* waarom hij vindt dat de baas van Buurtzorg eigenlijk de baas van Nederland zou moeten worden.

----- 14 -----

De [placemat](#) met de tien beloften van de decentralisaties maakte onderdeel van het project *Nabij is beter* dat Pieter Hilhorst en ik in 2015 en 2016 in opdracht van de VNG/King hebben uitgevoerd bij tien gemeenten. Een uitgebreide verslaglegging van dit project vind je op de website: https://www.josvdlans.nl/journalist/nabij_is_beter.php

Tijdens dit project rapporteerden we tweewekelijks op de website [socialevraagstukken.nl](http://www.socialevraagstukken.nl). In totaal verschenen daar dertig afleveringen. <https://www.socialevraagstukken.nl/dossiers/nabij-is-beter/>

Jasper Loots & Piet Hein Peeters (2020), [Vijf jaar lokaal sociaal beleid. Veel gedaan, te weinig bereikt](#). Zie ook de website van [Piet Hein Peeters](#).

Charles Wright Mills (28 augustus 1916 - 20 Maart, 1962) was een Amerikaanse socioloog en een professor in de sociologie aan de Columbia University van 1946 tot zijn dood in 1962. Mills is veel gepubliceerd in de populaire en intellectuele tijdschriften en wordt herinnerd voor een aantal boeken zoals *The Power Elite*, die deze term geïntroduceerd en beschrijft de relaties en klasse allianties onder de Amerikaanse politieke, militaire en economische elites; *White Collar: De Amerikaanse middenstand*, op de Amerikaanse middenklasse; en *The Sociological Imagination* (waar het citaat op p. 48 'to translate private troubles into public issues' uit stamt), die een model voor de analyse van de onderlinge afhankelijkheid van subjectieve ervaringen binnen de biografie van een persoon, de algemene sociale structuur en de historische ontwikkeling presenteert. Zie verder onder meer: [Wikipedia \(Engelse versie\)](#).

----- 15 -----

Mijn ervaringen als voorzitter van de Buurtcoöperatie OHG beschreef ik eerder in de column '[Burgermacht](#)' in het *Tijdschrift voor sociale vraagstukken*, juni 2019, nr 2/2019. Deze tekst is ook gepubliceerd op de site van socialevraagstukken.nl, [Buurtwijs](#) en [LPB-platform](#).

Zie ook: 6 => Herman Tjeenk Willink (2018, 11^e druk 2019), *Groter denken, kleiner doen. Een oproep*. Uitgeverij Prometheus.

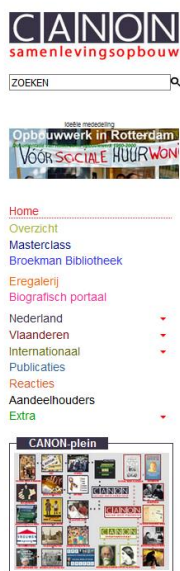
De vergelijking tussen de opgave van de verduurzaming van wijken en woningen met de stadsvernieuwingsopgave maakte ik eerder in de column [‘De geest van Jan Schaefer’](#) in het *Tijdschrift voor sociale vraagstukken*, nr. 4/winter 2019.

Voor een indringend overzicht van de stadsvernieuwingsgeschiedenis zie: Herman de Liagre Böhl (2012), [Steden in de steigers. Stadsvernieuwing in Nederland 1970-1990](#). Amsterdam: Bert Bakker.

Ontwerpprincipe 4 - Het levensmotto van Rob van Pagée ‘maak bij problemen de kring groter (in plaats van kleiner)’ besprak ik ook in *Erop af!* (2010) en *Sociaal-doe-het-zelven* (2013). De geschiedenis van de Eigen kracht conferenties wordt beknopt geboekstaafd in de Canon sociaal werk / Actua, venster 2001: [Eigen Kracht conferenties – Mobiliseer het netwerk](#).

Ontwerpprincipe 9: Meer informatie over het Actieprogramma Maatschappelijke Diensttijd op de website doemeemetmdt.nl.

Ontwerpprincipe 10: Veel informatie over de geschiedenis van samenlevingsopbouw en opbouwwerk in Nederland is te vinden in de [Canon samenlevingsopbouw](#) die met het uitspreken van de Participatielezing op 31 januari 2020 werd gelanceerd en is samengesteld met behulp van een Masterclass waarin tussen april 2020 en september 2019 zestien actieve en enthousiaste deelnemers deze Canon vorm hebben gegeven.

De kritiek op het of-of denken heb ik herhaaldelijk geformuleerd. Samen met Nico de Boer schreef ik bijvoorbeeld begin 2014 in het tijdschrift *Beleid en Maatschappij* het volgende: ‘Het probleem met de discussie over de term ‘participatiesamenleving’ is dat deze meestal blijft hangen in een of/of-groef. Of de overheid doet het, of de burgers zelf. En omdat de overheid minder doet, moeten de burgers meer doen. In de lokale werkelijkheid zeggen zulke clichés bitter weinig. Daar gaat het niet om algemene schema’s, maar juist om de concrete condities waarin op lokaal niveau alle betrokkenen een andere rol kunnen gaan vervullen: burgers en overheid. Het is een taak van de overheid (en dus van de politiek) om de voedingsbodem voor burgerinitiatieven zo vruchtbaar mogelijk te maken.’

Zie [‘Burger dwingt lokale politiek tot deliberatie’](#), *Beleid & Maatschappij*, jrg 41, nr 1, pp. 75-79.

De [kwestie kwetsbaren](#) besprak ik voor het eerst in 2012 in een gelijknamige bijdrage aan het *Tijdschrift voor sociale vraagstukken*, nr. 2/ juli 2012.

----- 20 -----

Tot een vergelijkbare conclusie komt hoogleraar wijsbegeerte Gabriel van den Brink in zijn boek *Ruw ontwaken uit een neoliberale droom*, dat in het voorjaar van 2020 verschijnt bij uitgeverij Prometheus. Zie ook zijn [opiniebijdrage](#) in *de Volkskrant* van 6 april 2020.

Het grootste deel van de artikelen die Jos van der Lans heeft geschreven zijn raadpleegbaar via zijn digitale archief op de website: www.iosvdlans.nl